

EL DISCURS DE LA DISCIPLINA: JACINTO TORYHO I *SOLIDARIDAD OBRERA* (1936-1938)*

SUSANNA TAVERA I GARCIA / ENRIC UCCELAY - DA CAL

El gran problema que afrontava la direcció anarcosindicalista després de l'èxit armat del juliol de 1936 era com es podia mantenir l'hegemonia política que amb tanta facilitat havia adquirit a Catalunya amb la derrota de l'aixecament militar. El problema estava en l'estructura organitzativa dels anarcosindicalistes, basada en grups llibertaris d'afinitat, opinió o acció, i sindicats. Com que tenien una al·lèrgia doctrinal a l'exercici del poder, els llibertaris havien d'amagar el seu domini amb la suposició que la revolució havia estat «espontània», o sia, producte d'un consens revolucionari entre tots els treballadors (més els seus familiars), que eren moralment els únics que comptaven. Tal ficció podia servir per a la propaganda, però no resolía el fet que l'acord aparent dels oprimits era fruit més aviat d'una situació de gran confusió que no pas d'una entesa real sobre el que calia fer, com s'havia de fer i —potser la qüestió més important— qui ho faria.¹ En la mesura que les grans decisions a prendre ja no eren alegres —com ho havia estat anar d'excursió a Mallorca o a Aragó, caçar «feixistes» amagats a casa o pintar els tramvies i els taxis de roig i negre—, sinó que comportaven contradiccions ideològiques, els nuclis dirigents llibertaris van començar a anhelar mitjans que servissin per a dictar una línia general al conjunt de l'anarcosindicalisme i fer-la complir.

El fàstic llibertari davant tot el que fes pudor de «política» gairebé impossibilitava fer passos decisius en aquesta direcció.² Un partit polític

* Aquest treball forma part d'una investigació, en curs de realització, sobre el fenomen grupal llibertari en la revolució de 1936-1939. Els autors volen agrair a Pere Gabriel els seus comentaris. Finalment, per a consultar el material de l'Institut d'Història Social d'Amsterdam (IISG) que se cita a continuació, Susanna Tavera va gaudir d'un ajut, concedit per la CIRIT de la Generalitat de Catalunya el novembre de 1990.

1. E. UCCELAY - DA CAL, *La Catalunya populista*, Barcelona, 1982, p. 299 i s.

2. Excloent-ne, lògicament, les iniciatives de Pestaña, que havia creat el 1934 el Partit Sindicalista. Vegeu Á. PESTAÑA, *Por qué se constituyó el Partido Sindicalista*, Barcelona, 1936. També el pròleg d'Antonio Elorza a Á. PESTAÑA, *Trayectoria sindicalista*, Madrid, 1974; i A. M. DE LERA, *Ángel Pestaña*, Barcelona, 1978.

obrerista —sobretot en el model leninista— significa el monopoli de la paraula per la direcció i el seu compliment per la base; d'aquí la seva eficàcia. En canvi, una coordinadora de grups autònoms, com ara la FAI, o una central sindical anarcosindicalista han de funcionar d'una manera essencialment assembleària, almenys en el sentit que no existeix cap «tirania» que usurpi el dret de discutir i discrepar. En l'anarcosindicalisme, doncs, l'única manera d'expressar el —molt relatiu— monopoli de la paraula que pretenia la direcció era pels mitjans de comunicació; és a dir, la ràdio i, en especial, el diari portaveu.³ Així, en la mesura que l'estiu càlid i festiu feia pas a les decisions difícils de la tardor (en especial, l'entrada de representants cenetistes al Govern de la Generalitat el 26 de setembre i al Govern de la República el 5 de novembre), la funció que havia d'exercir *Solidaridad Obrera* de Barcelona, l'òrgan principal de la CNT, esdevingué crucial. Havia de convertir-se en «la voz confederal» que marqués les pautes per a convertir el conjunt d'anarquistes, d'anarcosindicalistes, de base afiliada i de simpatitzants en una veritable organització confederal, enquadrada, ja que no com a partit, doncs com a moviment.

El periodista que esdevingué la figura representativa d'aquesta tasca fou Jacinto Toryho, director de la *Soli* des de començaments de novembre de 1936 fins a la seva caiguda durant la primera setmana de maig de 1938. Home notablement vanitós, ell mateix féu un resum de com entengué el seu paper:

Yo habría sido el primer heresiarca que en el movimiento ácrata de Cataluña se atrevió a defender la disciplina, la necesidad de una disciplina orgánica, e incluso desde las columnas de *Tierra y Libertad* osé hacer su apología. Si no me arrojaron de la roca Tarpeya fue merced a Durruti, a su *seny* bien equilibrado, a su arrojo para defender aquello en lo que profundamente creía, a su inmenso prestigio. Porque él creía, como yo, en lo esencial e intrínseco de la disciplina, sin que asustaran los vocablos, y en su insoslayable conveniencia.⁴

Aquest assaig es dedicarà a estudiar com Toryho intentà exercir el paper de cap propagandístic de la línia governamentalista de la direcció cenetista per entendre'n així millor l'ascens i la davallada.

* * *

3. Visions globals per al cas de la ràdio a R. FRANQUET, *Història de la radiodifusió a Catalunya (del naixement al franquisme)*, Barcelona, 1986; i C. GARITAONAINDIA, *La radio en España. 1923-1939*, Bilbao, 1988, p. 232-234. Per a l'òrgan periodístic cenetista, S. TAVERA, «*Solidaridad Obrera*»: *periodisme, cultura i propaganda anarco-sindicalista abans de 1939*, Barcelona (en premsa).

4. J. TORYHO, *No éramos tan malos*, Madrid, 1975, p. 136.

Toryho va néixer el 1911 en una família pagesa de la Tierra de Campos lleonesa. D'origen no pobre (el seu pare fruïa amb el teatre), de jove va estudiar amb els pares agustins de Valencia de Don Juan, a la mateixa província de Lleó. Aviat se li despertà l'ansietat per sortir als papers, un dels pocs mitjans de promoció social en un medi provincial (un germà seu, seguint un altre camí, es va fer guàrdia d'assalt). Féu, doncs, de col·laborador més o menys espontani d'*El Adelanto*, de Salamanca, d'*El Norte de Castilla* i de *La Gaceta Regional*, de Valladolid, i d'*El Herald de Zamora*, entre d'altres publicacions. De fet, continuà treballant per a alguns d'aquests diaris fins que es pogué professionalitzar en la premsa confederal.⁵

La tardor de 1926. Toryho entrà a formar part de la primera promoció estrictament dita de l'Escuela de Periodismo del diari catòlic *El Debate*, amb companys —la majoria, «propagandistes» de l'ANCP— com ara Munáin, Aparicio, Burgos Lecea o Dimas Madariaga. Toryho va congeniar amb el famós director d'*El Debate*, Ángel Herrera, de qui sempre es considerà un deixeble professional, però refusà una oferta de feina al diari catòlic ja que se sentia en ple procés de conscienciació llibertària i anticlerical.⁶ Tot plegat, aquest procés formatiu és important per algunes raons: en primer lloc, per la formació cultural d'un petitburgès provincià, amb probable crisi religiosa amagada, resolta amb un salt ideològic; després hi ha la professionalització periodística. S'ha d'entendre que l'Escuela d'*El Debate* va provocar una recança persistent als periodistes contemporanis, des dels joves destacats com César González-Ruano fins a vells prohoms com José Francos Rodríguez, tots els quals consideraven que l'espontaneïtat, àdhuc l'enginy de l'ofici, o es vivia o es tenia anímicament, però no es podia estudiar.⁷ Resumint, Toryho fou un periodista que es mogué en el *milieu* de la premsa llibertària amb una predisposició a posar un discurs de professionalització davant l'autoindulgència de la tradició bohèmia i modernista. Però,

5. J. TORYHO, *Del triunfo a la derrota*, Barcelona, 1978, p. 33-34 i 423, n. 7.

6. J. TORYHO, *No éramos...*, p. 99-115 i 132. Un altre esquerrà, procedent del catolicisme, el momentàniament comunista José Antonio Balbontín, també tingué simpatia personal per Herrera Oria. Vegeu-ne *La España de mi tiempo*, Mèxic, 1952, p. 89-90.

7. J. M. GARCÍA ESCUDERO, *El pensamiento de «El Debate»*, Madrid, 1983, p. 60-61; i P. GÓMEZ APARICIO, *Historia de la prensa española*, vol. IV, Madrid, 1981, p. 181-193. Cal remarcar ací com Salvador Cánovas Cervantes, vell empresari periodístic madrileny, va intentar fundar una altra escola com a part de la seva primera temptativa de muntar un diari anomenat *La Tierra*, que en aquesta versió hauria estat finançat per la Confederación Nacional Católica Agraria, però que no aparegué fins pel desembre de 1930, amb el mateix títol, com a portaveu de l'extremíssima esquerra favorable a la CNT, amb joves promeses com R. J. Sender o Eduardo de Guzmán (P. GÓMEZ APARICIO, *op. cit.*, p. 188 i 206-208). Interessadament, la literatura especialitzada —J. R. MONTERO, *La CEDA. El catolicismo social y político en la Segunda República*, 2 v., Madrid, 1977; i J. J. CASTILLO, *Propietarios muy pobres*, Madrid, 1979— no menciona aquest incident.

al mateix temps, amb ganes d'utilitzar les velles plomes en contra de la burgesia, també estava disposat a assumir el seu esquema de promoció personal mitjançant l'escriptura a la taula del cafè.

Progressivament, Toryho entrà en contacte amb medis llibertaris fins a esdevenir-hi conegut. Milità sindicalment a Madrid i participà en la fundació de les Juventudes Libertarias (JL) el 1932. El mateix 1932 es traslladà a Barcelona, cridat per Liberto Callejas, aleshores director de la *Soli*. Callejas, d'estil bohemí modernista i «franciscà ateu i àcrata», l'ajudà a «aclimatar-se» a l'estil de vida barceloní.⁸ Prou establert, portà la seva família, els germans i la mare, a residir a Barcelona.⁹ Redactor de la *Soli*, Toryho també fou fins a 1936 un col·laborador del setmanari de la FAI *Tierra y Libertad*.¹⁰ Al mateix temps, intervingué activament en la vida grupal llibertària barcelonina.

Amb vint i pocs anys i venint de les JL, Toryho també es va moure en medis juvenils catalans. Hom el veia molt a l'Agrupació Cultural Faros, una mena de font cultural i gran centre d'activitats a l'avinguda de Mistral que, fundat el 1931, recollia bona part de les inquietuds dels activistes més joves i de llurs amics i amigues. En plena confrontació amb la policia, en mans del nacionalista Miquel Badia, Faros es convertí en un focus d'enrenou quan un grup molt extremista que practicava atracaments, el de Quimet Matarell, fou frenat per un ple de la FAI, celebrat al carrer dels Escudellers i convocat a petició de Durruti, mitjançant Toryho i el seu «grup específic A». Durruti utilitzà Toryho perquè aquest ja havia introduït el tema de la disciplina llibertària als seus articles a *Tierra y Libertad*.¹¹

El reclam de disciplina passà a ser posat al centre del debat llibertari els anys 1933-1934, ja que a la FAI s'intentà imposar un criteri de votacions

8. J. TORYHO, *No éramos...*, p. 61-63 i 112-113.

9. Informació facilitada per Nick Rider a S. Tavera el 6 de desembre de 1991 referint-se a unes llarguíssimes entrevistes mantingudes per ell durant 1982-1984 amb Conxa Pérez Collado, que era als anys trenta una jove anarquista, assídua a Faros, que coneixia Toryho. Agraïm al senyor Rider aquesta informació, aprofitada ací i en uns altres punts del nostre treball.

10. Tan visibles es devien fer els seus reportatges a *Tierra y Libertad* que aquest periòdic hagué d'alertar contra un desaprensiu que havia passat per Aragó, pel Llevant i per alguna altra Regió fent-se passar per Toryho mateix (*Tierra y Libertad*, 10.9.1935, p. 4). Els reportatges de Toryho que més cridaren l'atenció foren els de temàtica d'actualitat internacional, especialment «Un reportaje. Gandhi y la juventud revolucionaria hindú» i «Reportaje sobre Abisinia y la inminente guerra italo-etíope», tots dos a *Tierra y Libertad* (21.6.1935, p. 1, i 3.9.1935, p. 3 i 4, respectivament). Toryho també va escriure sobre periodisme (especialment, «Un reportaje. Sino trágico del periodismo independiente», 17.9.1935, p. 2). Sobre aquesta qüestió, les idees són les recollides en un opuscle publicat en una de les col·leccions de *La Revista Blanca* aquell mateix any (J. TORYHO, «Reportajes: La libertad de expresión en el periodismo contemporáneo», *El Mundo al Día*, núm. 8, Barcelona, 1935).

11. Per a aquest ple, J. TORYHO, *No éramos...*, p. 68 i s. Per a la disciplina, «En esta hora difícil. Lo que hay que hacer», *Tierra y Libertad*, 31.12.1934, p. 4.

i d'obediència a la decisió de la majoria com a mitjà de retallar les pretensions del sector insurreccionalista, encapçalat pel grup Nosotros, antic Los Solidarios de Durruti, d'Ascaso i de Garcia Oliver.¹² Nosotros funcionava autònomament en l'àmbit dels Quadres de Defensa, però invocava —Garcia Oliver, en especial— el nom de la FAI. Nosotros, en tot cas, controlà el CR-CRTC durant 1933-1934 (Gilabert, Ascaso, Navarro), així és que davant el feble CN-CNT de Saragossa (Yoldi, Martínez Prieto) la baralla era també per instàncies de poder. Ja algun grup orgànic (és a dir, que assistia a les reunions) com Afinidad (Josep Peirats) s'havia queixat a la Federació Local de Grups demanant responsabilitats a Nosotros per l'aixecament fallit de gener de 1933.¹³ A l'estiu de 1934, el grup Nervio (Abad de Santillán, Pedro Herrera) intentà expulsar formalment Nosotros de la FAI recolzant-se en el fet de comptar amb el control de les JL de Barcelona, la majoria de dirigents de les quals pertanyien al mateix nucli.¹⁴ El grup A (Toryho, Ricard Mestre, Abelardo Iglesias) igualment en va demanar l'exclusió.¹⁵ Toryho, com a activista juvenil, seguia explícitament la línia d'Abad (en la guerra, fins i tot en còpia l'estil d'intel·lectual obrer amb ulleres de carei i granota), que es consolidà amb la sortida del CR-CRTC d'Ascaso, reemplaçat per Mariano Rodríguez Vázquez, *Marianet*.¹⁶

12. El grup d'acció Los Solidarios es va crear a Barcelona l'octubre de 1922 i era format per una vintena d'activistes. Els seus integrants —juntament als esmentats (Garcia Oliver, Durruti i Ascaso), Gregorio Jover, Ricardo Sanz i Aurelio Fernández— es van fer conèixer per llur participació en un seguit d'atemptats el 1923 (sobretot, va ésser sonat l'assassinat del cardenal Soldevila, arquebisbe de Saragossa). Dispersats Los Solidarios durant la Dictadura del general Primo de Rivera, alguns dels seus membres es van reagrupar en arribar la República (especialment, Francisco Ascaso, Durruti i, un xic més tard, Garcia Oliver). Junts de nou, fundaren el grup Nosotros vers 1933-1934 per diferenciar-se d'uns altres Solidarios que imitativament s'havien constituït a l'Hospitalet de Llobregat i militaven, per tant, dins la mateixa Federació Local. Així, per antonomàsia, Nosotros indicava, davant la resta de grups específics de la FAI, tot el prestigi i la preeminència de què ells —molt especialment Durruti, Garcia Oliver i Ascaso— gaudien dins els àmbits més militants de la CNT. De fet, Nosotros no va militar de manera estable dins la FAI fins al 1934. (Entre una extensa bibliografia, les referències més útils a J. GARCÍA OLIVER, *El eco de los pasos*, Barcelona, 1978; J. GÓMEZ CASAS, *Historia de la FAI*, Madrid, 1977; R. KERN, *Red Years / Black Years*, Filadèlfia, 1978; F. MIRÓ, *Cataluña, los trabajadores y el problema de las nacionalidades (la solución federal)*, Mèxic D. F., 1967; i R. SANZ, *El sindicalismo y la política. Los Solidarios y Nosotros*, Tolosa de Llenguadoc, 1966.)

13. La informació és de Peirats en una carta reproduïda per F. MIRÓ, *Catalunya, los trabajadores...*, p. 61-62.

14. *Ibidem*. Tot plegat, els uns i els altres fastiguejaren tant Peiró que abandonà la FAI juntament amb el seu grup. Vegeu J. PEIRÓ, *Juan Peiró*, Barcelona, 1978, p. 46.

15. C. M. LORENZO, *Les anarquistes espagnols et le pouvoir. 1868-1969*, París, 1969, p. 70-72.

16. El grau de relació entre Abad de Santillán i Toryho va ésser força intens. El 1935 Toryho s'encarregà de la redacció de *Tiempos Nuevos*, una revista el primer número de la qual s'havia publicat a Barcelona el maig de 1934 per iniciativa d'Abad, el seu director. L'aparició d'aquesta revista (que *Tierra y Libertad* anunciava com la «dels estudiosos») coincidir, per tant, amb un dels moments crítics dins la FAI i va ésser una de les plataformes publicístiques del grup Nervio. Les altres foren *Tierra y Libertad*, la qual el 1934 també estava en mans d'Abad mateix, i la *Soli*, dirigida des de 1933 per Manuel Villar. Aquest era un anarquista d'origen castellà expulsat el 1933 de l'Argentina, on havia col·laborat activament als periòdics de la FORA i, en especial, a *La Protesta*. Per a Toryho i *Tiempos Nuevos*, vegeu *Tierra y Libertad*, 20.8.1935 i 10.10.1935. Per a la resta, D. ABAD DE SANTILLÁN, *Memorias. 1897-1936*, Barcelona, 1977, p. 181 i s.

La previsió del Front Popular, però, portà reajustaments entre els grups.¹⁷ Entre finals de 1935 i principis de 1936, alguns quadres de les JL barcelonines —com Fidel Miró, entre d'altres— formaren grup propi —Z— probablement com a resposta a unes altres tendències influents, notablement la del grup A de Toryho, que durant el període 1934-1935 s'havia deixat veure molt.¹⁸ Durant el delicat estiu de 1934, Toryho va fer de corresponsal especial de la *Sol* a Madrid enviant-hi cròniques diàries sobre la confrontació creixent entre el Govern central i l'autonòmic, que portà a la revolta del 6 d'octubre de 1934.¹⁹ A més a més, Toryho edità —segons ell— un periòdic clandestí, titulat *Revolución*, en circumstàncies encara desconegudes per nosaltres. La nova situació va redirigir el discurs de la disciplina, amb vista a la reunificació llibertària al Congrés de Saragossa pel maig de 1936, amb el Comitè Nacional a les mans de Martínez Prieto i el Regional català a les de Marianet. Pactes diversos van convertir Durruti - Ascaso - Garcia Oliver en partidaris de la jerarquia orgànica, mentre que alguns dels seus oposants ara reclamaven el dret a la llibertat dintre les organitzacions. Fidels al seu discurs, Toryho i el grup A van recuperar l'amistat orgànica amb Nosotros.²⁰ Aquesta simpatia no féu més que créixer amb la victòria al carrer el 21 de juliol.

Aquell dia, acabada la lluita als carrers, Toryho i membres del grup A, amb un equip d'amplificació muntat en un camió, van recórrer Barcelona per «resucitar» la ciutat amb al·locucions en castellà i català.²¹ L'apropiació de l'edifici del Foment del Treball Nacional i la casa de Cambó com a seu central de CNT-FAI per Marianet, del CR-CRTC, i per Alfonso Vidal, de la Federació Local de Sindicats, comportà responsabilitats directes per a Toryho. El jove periodista de vint-i-cinc anys fou encarregat del control dels edificis, fet que significava no pas menys que l'accés al centre de poder. També es va encarregar de fer inventariar les col·leccions Cambó i de fer-ne lliurament a la Generalitat perquè anessin al Museu d'Art.²² Més important que tot, al tercer pis del Foment, Toryho fou posat al capdavant de la nova Oficina de Premsa i Propaganda de CNT-FAI. A part d'ésser, com recorda ell posposament, «el seu contacte amb la ciutadania sindical i

17. J. S. BRADEMÁS, *Anarquismo y revolución en España (1930-1937)*, Barcelona, 1973, p. 164 i s.

18. F. MIRÓ, *Cataluña, los trabajadores...*, p. 62; J. GÓMEZ CASAS, *Historia de la FAI*, p. 174; i, finalment, informació oral facilitada per Abel Paz, en entrevistes amb Susanna Tavera, novembre de 1991.

19. J. TORYHO, *No éramos...*, p. 60 i 113.

20. *Ibidem*, p. 68 i s.

21. J. TORYHO, *Del triunfo...*, p. 29-30.

22. Segons que va explicar Ramon Guardans al professor Jordi Casassas, la destrucció de papers i materials de la casa de Cambó es limità a algun objecte, mentre que pel gener de 1939 la destrucció de documentació fou extensa i intencionada. (Agraïm a Jordi Casassas aquesta informació.)

extrasindical» en un moment incert, la posició era destacada. Amb el trasllat al Foment, Marianet havia portat a terme una centralització de poder notable, al mateix temps que remarcava la superioritat del CR-CRTC respecte al CN-CNT (a les mans provisionals de David Antona). Com el retrata un admirador ben proper, «bajo su presidencia se reunían el Comité Regional de la CNT, los Comités Local y Regional de la FAI, el Comité Peninsular de ésta y los Comités de las JJLL». ²³ Si Toryho havia de parlar llavors en nom de tots aquests organismes alhora, el seu poder era considerable. ²⁴

Aquesta concentració de poder confederal —representat per la fórmula unificada de CNT-FAI— havia estat possible perquè es comptava amb el beneplàcit de Durruti i Garcia Oliver (Ascaso havia mort el 19 de juliol). Més encara, era la contrapartida de la creació del Comitè de Milícies Antifeixistes, amb l'acceptació de la Generalitat. Per als quadres de Nosotros, el Comitè de Milícies no era pas un instrument de dualisme polític amb vista al Govern regional, sinó la primera vegada que es construïa un consell únic capaç d'unificar com a moviment la dispersió llibertària. La noció d'un organisme unificat portava conjuntament l'exigència d'una disciplina. Els de Nosotros, doncs, havien capgirat el discurs de 1934 i molts dels qui aleshores eren partidaris de disciplina ara en dubtaven. Toryho, en canvi, s'ho jugà tot pel discurs disciplinador ja que a ell semblava tocar-li la seva elaboració.

L'empitjorament global del context militar més la situació caòtica i ineficàcia a Catalunya forçaren els sectors dominants a reconduir el seu projecte unitari més enllà del Comitè de Milícies, que no s'havia mostrat una entitat especialment efectiva sinó com a instrument de poder intern confederal. El 16 de setembre, amb les reorganitzacions del Govern Largo Caballero, format el 26 del mateix mes, un Ple de Regionals elaborà una proposta per a la participació de CNT amb UGT en un Consell de Defensa Nacional que en certa manera recuperava el vell projecte de la «República Sindical» de 1931. ²⁵ El 26 de setembre, la CNT acceptà participar directament en el Govern de la Generalitat i hom desmuntà el Comitè de Milícies. El mateix

23. M. MUÑOZ DíEZ, *Marianet*, Mèxic D. F., 1960, p. 88-89.

24. Aquest poder va ésser el que li va permetre intervenir sense costos polítics visibles en el salvament d'alguns capellans (ell esmenta l'astrònom jesuïta Lluís Rodés) i a favor de l'escriptor falangista Luys Gutiérrez Santa Marina, pres a Montjuïc des del juliol de 1936 i, després de 1939, director de *Solidaridad Nacional* (J. TORYHO, *No éramos...*, p. 7 i s.; i F. GUTIÉRREZ LATORRE, *Los cuarenta años de periodismo de «Solidaridad Nacional» (1936-1979)*, tesi de llicenciatura, UAB, 1985).

25. Aquesta és, també, la percepció de Piera, un vell dirigent cenetista, a les seves memòries (Joaquim FERRER i S. PIERA, *Simó Piera: perfil d'un sindicalista. Records i experiències d'un dirigent de la CNT*, Barcelona, 1975, p. 201).

setembre, Martínez Prieto s'encarregà del CN-CNT amb participació de grups madrilenys.²⁶ Finalment, el 5 de novembre, Garcia Oliver, Frederica Montseny i Joan Peiró entraven directament en el Govern de la República, sense camuflatge de qualsevol mena. A mitjan mes, un nou Ple de Regionals culpà Martínez Prieto de la fugida dels ministres anarcosindicalistes de Madrid amb la resta del Govern Largo i el reemplaçà amb Marianet.²⁷ En resum, la recerca d'un organisme confederal amb disciplina havia portat els seus partidaris —i alguns aliats— a assumir la màxima contradicció ideològica per a un àcrata. Era una evolució que requeria molta explicació.

Per a explicar el nou «governamentalisme», Toryho fou nomenat director de la *Soli* el 7/8 de novembre.²⁸ La seva entrada ja fou contradictòria: hom n'hagué de destituir Callejas (director, votat pels sindicats, des del juny), l'home que l'havia portat originalment a Barcelona.²⁹ Toryho intentà unes quantes coses al mateix temps: introduí un estil de treball professional allà on la redacció anterior (i, en general, les de tota la vida) havia fet les coses d'una manera més aviat bohèmia; alhora, mirà de retenir-hi l'equip de Callejas (Balius, Galipienzo, Pintado, Endériz) i introduir-hi gent de la seva confiança personal (Abelardo Iglesias del grup A, Leandro Blanco);³⁰ i, més important encara, plantejà unificar la defensa de la línia oficial des de la *Soli*. També, però, calia fer-ho dintre el diari. Per fer-ho més bé (i per fer contrapès als bohemis neomodernistes de la casa), hi incorporà tota una plantilla d'escriptors bohemis i neomodernistes de renom —Cánovas Cervantes, Zamacois, López Alarcón—, tot subratllant-hi la presència de figures destacades, com la ministra Montseny i el reconciliat Abad de Santillán.³¹ No gens sorprenentment, aviat descobrí que hi tenia molts enemics.

No és pas que Toryho fos l'únic «comissari» enviat a una premsa acostumada a fer les coses de qualsevol manera. A començaments de desembre, una nova redacció de *Tierra y Libertad* substituï Felipe Alaiz

26. J. GÓMEZ CASAS, *Historia de la FAI*, p. 234.

27. J. GARCÍA Oliver, *El eco...*, p. 337; i C. M. LORENZO, *Les anarchistes...*, p. 254-255.

28. J. TORYHO, «Informe que el camarada Toryho presenta como director de *Solidaridad Obrera* al Comité Regional de la CNT de Cataluña» (6.1.1937) a IISG: Archivo de la CNT, paquet 43, Archivos del CR de Cataluña, Secretariado, G, *Solidaridad Obrera*. I, un xic modificada, la seva edició: *Informe que el camarada Jacinto Toryho somete a la consideración de los sindicatos de la Confederación Regional del Trabajo de Cataluña, como director de «Solidaridad Obrera»*, Barcelona [1937].

29. *Solidaridad Obrera*, 11.6.1936.

30. A més dels esmentats ací, la llista completa inclou Ezequiel Endériz, Vicente Galindo (*Fontaura*), A. Fernández Escobés, Lorenzo Otín i José Albajes (J. TORYHO, «Informe...»). Per a la significació militant d'Iglesias, vegeu C. M. LORENZO, *Les anarchistes...*, p. 70.

31. A més a més, la llista completa de col·laboradors inclou: Gonçal de Reparaz, L. C. V. (enginyer), Gastón Leval, Alberto Carsi, Joan Miquel i Cuscó, Antonio Robert (fill i enginyer), Mario de la Viña, M. Cardona Rosell, García Morales, Mistral Blanch, Juan P. Fábregas, M. Miralles i Higinio Hermosa (J. TORYHO, «Informe...»). Per a una interpretació dels diferents mercats o espais culturals als quals s'adreçaven els quadres polítics revolucionaris a Barcelona durant la primera fase de la Guerra Civil, vegeu E. UCÉLAY - DA CAL, «Socialistas y comunistas en Cataluña durante la Guerra Civil: un ensayo de interpretación», a *Anales de Historia de la Fundación Pablo Iglesias*, vol. 2, *Socialismo y Guerra Civil*, 1977, p. 295-324.

arran del seu fracàs de convertir el setmanari de la FAI en diari. El nou director, J. Maguid, defensà la necessitat que l'organització confederal mantingués control sobre la publicació, alhora que hi proposava millores tècniques.³² Però Toryho era un pipioli de vint-i-cinc anys amb una reputació feta donant lliçons a tothom. Balius, Pintado i Galipienzo, els més destacats de l'equip Callejas, intentaren fer-li la vida difícil, i aviat, entre novembre i desembre, Toryho els despatxà. Ràpidament, els desplaçats començaren a recollir el suport d'uns altres que se sentien descartats o descontents amb la línia de centralització i «governamentalisme».

Balius, que venia del catalanisme radical, aprofità el nou predomini a l'Estat Català d'elements anticomunistes (amb l'accés de Joan Cornudella a la Secretaria General el novembre de 1936), oberts a una entesa amb els anarcosindicalistes, i inicià un seguit d'acords que en el curs de desembre li garantiren el control de la representació sindical dels periodistes dins la CNT.³³ A més a més, el canvi de Govern de la Generalitat el 17 del mateix mes, amb la destitució en la cartera de Proveïments de J. J. Domènech i el seu pas als psuquistes, aixecà en alguns sindicats un descontentament que es podia aprofitar contra Toryho en el que aviat s'anomenà el «plet dels periodistes». El dia 14 ja s'havia organitzat un homenatge de periodistes a Pintado, fet que era una condemna implícita de Toryho. Des de la Secció Sindical de Premsa. Endérix denuncià Toryho perquè protegia Leandro Blanco, antic *gacetillero* d'ABC i auxiliar d'oficina de la policia de Madrid. El 6 de gener del 1937, Toryho contestà al CR-CRTC fent una contradenúncia de Balius, Galipienzo, A. G. Gilabert i Jaume Borràs com a agents de descrèdit anti-*Soli*.³⁴ Pocs dies després, *Ideas*, de l'Hospitalet de Llobregat, obria foc amb articles de Balius, Callejas, Fontaura i Peirats. La presència d'aquest indicava un suport implícit d'un altre sector descontent que des d'*Acracia*, de Lleida, havia començat a fulminar la línia oficial.³⁵

32. J. MAGUID, «Informe de la Redacción de *Tierra y Libertad*, al Pleno Peninsular de Regionales de la FAI» (s. d.) i «Carta al Comité Peninsular de la FAI, 1-IV-1937» (IISG: Archivos de la FAI, Comité Peninsular, paquet 48, A i B: Prensa y Propaganda).

33. Per a l'Estat Català, vegeu E. UCÉLAY - DA CAL, *Daniel Cardona i Civit i l'opció armada del nacionalisme radical català (1890-1943)*, a D. CARDONA, «La Batalla» i altres textos, Barcelona, 1983, p. V-LIX. També M. CRUELLES, *El separatisme català durant la Guerra Civil*, Barcelona, 1975, p. 113-136. Respecte a les activitats de Balius, aquest participà pel desembre juntament amb Anna Murià, Miquel Llor, Josep Pous i Pagès i Víctor Móra (pare) en la formació del Grup Sindical d'Escriptors Catalans (GSEC), afecte a la CNT, com a fre nacionalista antistalinista i anarcosindicalista a les pretensions de la UGT en el mateix terreny (J. CREXELL, *El llibre a Catalunya durant la Guerra Civil*, Barcelona, 1990, p. 11, n. 10). El desembre mateix, a l'assemblea general de la Secció de Premsa del Sindicat de Professions Liberals de la CNT, Balius va ésser escollit vicepresident de la nova Junta Directiva, formada arran de la dimissió del president, Liberto Callejas. La Junta esmentada es va formar amb dissidents de la *Soli* i periodistes nacionalistes del *Brusi* (president: Pintado; secretari: Carlos Gamón; vicepresident: Marcel·lí Perelló; vocals: Galipienzo i Anna Murià) (*Solidaridad Obrera*, 13.12.1936, i *La Noche*, 14.12.1936).

34. J. TORYHO, «Informe...».

35. Actitud palesa a partir del primer número consultat: *Ideas. Portavoz semanal del*

Així, el 26 de gener, la Federació Local de Sindicats passà la direcció del diari *La Noche* a Jaume Balius,³⁶ que, convertit en el contrincant principal de Toryho, tenia alhora paral·lelismes i dissemblances amb el jove director de la *Soli*. Nascut en una bona família barcelonina el 13 de juny de 1904, Balius també havia estat catòlic. A més a més, fou de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i separatista abans d'evolucionar, a través del BOC, cap a l'anarquisme. Ara, si bé la mobilitat social de Toryho era cap amunt, la de Balius era cap avall. Mal estudiant de medicina, tenia «estudis» com Toryho i ambdós havien estat rescatats durant 1932-1933 per Callejas, director de la *Soli*. Però, tot i que Balius havia estat del cercle extern de Los Solidarios (o sia, tenia una afinitat amb Durruti), Toryho tenia en comú amb el gran home ésser-ne paísà. En definitiva, quan Toryho arribà a la direcció de la *Soli*, Balius no podia entendre que hom no l'hagués triat a ell. Ara, amb *La Noche*, i amb Durruti mort i Garcia Oliver com a ministre, tenia la possibilitat de fer la seva contestació. En tot cas, Balius es va cobrir les espatlles fent un informe on reclamava la necessitat que la CNT controlés plenament aquest diari, que, juntament amb *El Día Gráfico*, formava part des de juliol de 1936 d'una cooperativa de treballadors.³⁷ En unes altres paraules, en aquells moments Balius aspirava a reemplaçar Toryho al capdavant del discurs oficial.

En realitat, la preocupació pel control del discurs ja s'havia manifestat per una altra via: un Ple de Regionals el gener de 1937 aprovà la creació de *Catalunya* com a «òrgan regional de la CNT», i un Ple de Comitès Comarcals i Locals secundà la proposta a finals de mes.³⁸ El nou diari fou posat

Movimiento Libertario de la Comarca del Bajo Llobregat, any II, núm. 3, 14.1.1937. Així mateix, *Acracia. Órgano de la CNT y de la FAI en Lérida* a partir del número 110, 1.12.1936.

36. «Carta de Toryho a CR-CRTC», 7.9.1937 (IISG: Archivo de la CNT, paquet 43, Archivos del CR de Cataluña, Secretariado, G, *Solidaridad Obrera*).

37. La petició de Balius al CR-CRTC (s. d.), a IISG: Archivo de la CNT, paquet 36, Archivo del CR de Cataluña, E, 1, Informes de Prensa, Propaganda y Cultura de 1937. Per a la cooperativa, vegeu *La Noche*, 27.12.1936, i *El Día Gráfico*, 28.7.1936. També volem assenyalar la singularitat de la biografia política de Balius, que pot ésser resumida com una estrompassada espectacular de l'ultracatalanisme militarista a l'anarquisme d'acció més extrem. El maig de 1925, Balius firmà l'anomenat *Manifest de Bandera Negra* amb Marcel·lí Perelló i el futur doctor Sever Perramon, entre d'altres catalanistes radicals, i abans, venint de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i d'Acció Catalana, durant 1922-1923 s'havia inscrit a l'Exèrcit de Catalunya d'Estat Català amb el també futur doctor Josep Alsina i Bofill (Fons Macià, Arxiu de la Diputació de Barcelona, caixa 16, carpeta 15, llibreta sense tapa, llista de militants): J. CASALS i F. ARRUFAT, *Catalunya, poble dissortat*, Barcelona, 1933, p. 90-91; VIBRANT (Daniel Cardona), *Res de nou al Pirineu...*, Barcelona, 1933, p. 75-77; i les entrevistes següents: E. Ucelay-Da Cal - Miquel Ferrer (Barcelona, 25.2.1978) i autors - doctor Alsina i Bofill (Barcelona, 24.11.1988). En general, vegeu E. UCELAY-DA CAL, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera. 1923-1931*, tesi doctoral, UAB, 1973.

38. J. SABATER, *Anarquisme i catalanisme. La CNT i el fet nacional català durant la guerra civil*, Barcelona, 1986, p. 38.

a les mans de Ricard Mestre, company de Toryho en el grup A, i fou sempre, en paraules del seu últim director, Joan Ferrer, el ressò de la *Soli*, bé que, això sí, en català. Es podria interpretar —i, de fet, així ho féu gairebé tothom als medis llibertaris— com un intent d'aproximació als catalanistes, cosa que, en aquell moment, devia significar l'esforç per atreure a la posició oficial els sectors nacionalistes del Sindicat de Premsa tot anul·lant llur vinculació a Badius. I és que, llevat d'això i d'algun sentimental com ara Ferrer, el diari mancava de públic i fou sempre deficitari.³⁹

Mentrestant, Toryho continuà batallant contra els seus enemics personals. El 13 de febrer va advertir el CR-CRTC respecte a la campanya del sindicat periodístic. Explicà les raons de la destitució de Pintado, Galipienzo i Badius i acabà amenaçant amb la dimissió si les pressions no s'acabaven. Tot quedava apuntat per al Congrés Extraordinari del CRT de Catalunya a finals de mes. En aquells moments, ja no era un joc de peons: Toryho era una criatura de Marianet, que l'havia aixecat del no-res el 21 de juliol a can Cambó. En canvi, Badius tenia el suport de la Federació Local (Roberto Alfonso Vidal) gràcies als conflictes que existien al Comitè Regional, on Valeri Mas, aleshores secretari, es trobava davant els enfrontaments al capdamunt entre Garcia Oliver i Frederica Montseny, representada a Catalunya pel seu marit, Germinal Esgleas, que tenia el suport del Comitè Regional de la FAI, amb Peirats, entre d'altres. En aquest clima d'intriga, Marianet, al Comitè Nacional, feia de pont entre els uns i els altres, però no calmava la tensió permanent amb el Regional català.⁴⁰ De fet, una allau de crítiques caigué sobre els «capitostos» organitzadors del Congrés per la manca de consulta als sindicats davant les decisions polítiques més importants, per la manera com la CNT a Barcelona relegava les comarcals i pel retrocés de protagonisme cenetista que representaven els decrets de la Generalitat pactats amb consellers cenetistes. Per a plantar cara a tanta queixa, Valeri Mas, del CR-CRTC, i els consellers Abad de Santillán, Francesc Isgleas i J. J. Domènech hagueren de fer pinya, amb 142 sindicats

39. La nostra interpretació matisa, si no contradiu, la de Jordi Sabater (ibídem). *Catalunya* va ésser fruit de la conjuntura política confederal i, en termes periodístics, un fracàs. Quatre directors s'hi van succeir: Ricard Mestre, del grup A i de la comarcal del Garraf, els ja coneguts Joan Peiró i Joan Ferrer i, a l'últim, Emili Vives, un vidrier de Mataró. Pel que fa a les vendes —segons una carta adreçada pel seu primer director al secretari del CR-CRTC—, es mantingueren sempre al voltant del 50% del tiratge. Va tirar 12.500 exemplars els primers dies, va passar després a 3.000 i es va estabilitzar al voltant dels 2.000 més tard («Informe sobre el diari *Catalunya*» [s. d.] i uns altres escrits de l'administrador del diari i de Peiró mateix, 27.9.1937 i 28.8.1937, respectivament; IISG: Archivo de la CNT, paquets 43 i 36, Archivos del CR de Cataluña, Secretariado, G i E, Varios, 1, Informes de Prensa, Propaganda y Cultura de 1937).

40. J. GARCÍA OLIVER, *El eco...*, p. 445. També, *Memoria del Congreso Extraordinario de la Confederación Regional del Trabajo de Cataluña celebrado en Barcelona los días 25 de febrero al 3 de marzo de 1937*, Barcelona, 1937, p. 9 i s.

(que representaven 188.460 afiliats) a favor. Però Gilabert, aliat i company de Badius, rebé el suport de 53 sindicats (amb 133.589 afiliats): vista la militància, la diferència no era tan gran com podria semblar.

Hi va haver, doncs, mar de fons al Congrés Extraordinari, celebrat a Barcelona del 25 de febrer al 3 de març. En conseqüència, resolt el tema central de la direcció del mateix CRT, s'esdevingué una discussió tensíssima al voltant de la *Soli*, òrgan oficial de la Regional catalana i, alhora, portaveu general de la CNT. El Sindicat de Professions Liberals (on hi havia els periodistes) muntà un atac sistemàtic contra Toryho i el seu informe. El contrainforme sindical dels periodistes era devastador: Toryho havia estat designat sense votació sindical i havia portat a terme una política editorial contrària a les idees llibertàries (elogiant, per exemple, Macià i Companys i no atacant prou Azaña), amb el resultat que la *Soli* no era un diari representatiu, no escoltava els sindicats i ni en publicava les notes. La prova definitiva era que Toryho, havent-ne acomiadat els redactors anarquistes, els havia reemplaçat amb elements «sospitosos», des de l'ex-ABC Leandro Blanco fins a Cánovas Cervantes. Com a resultat, el Sindicat de Professions Liberals n'exigia la destitució.⁴¹

En vista de la ferocitat de les crítiques, Toryho es mostrà insegur. Explicà les destitucions de Pintado i Galipienzo per la seva ineficàcia i per haver intrigat, mentre que Gilabert se n'havia anat a l'Ajuntament de Barcelona. Intentà defensar la rellevància cultural de Cánovas Cervantes, de Gonçal de Reparaz (pare) i de Zamacois.⁴² Donada la situació, Marianet hi va haver d'intervenir per salvar-lo ja que era ell qui l'havia designat quan encara era secretari del CRTC. Marianet anà al gra: la línia editorial era la necessària per a la política «col-laboracionista» de la CNT. Per portar-la a terme, Toryho hi havia fet la incorporació oportuna de professionals quan els militants havien d'estar per unes altres coses. Com a balanç, segons Marianet, gràcies a l'esperit dinàmic de Toryho la *Soli* era el diari més ben editat d'Espanya. Després d'ell, Toryho hi va intervenir llargament per repetir els mateixos arguments.⁴³ Amb tot, l'informe de Toryho fou rebutjat (o acceptat

41. *Ibidem*, p. 133-137. L'escrit del Sindicat de Periodistes («Ponencia que a la asamblea del Sindicato de Profesiones Liberales presenta la Sección de Periodistas para que sea tomada en consideración y elevada al Pleno y pueda servir de controversia al informe que presente el director interino de *Solidaridad Obrera*»), a IISG: Archivo de la CNT, paquet 36, Archivo del CR de Cataluña, E, 1, Informes de Prensa, Propaganda y Cultura de 1937.

42. *Ibidem*, p. 138-141. De la importància donada a les col·laboracions de Cánovas Cervantes en dóna prova el fet que foren recollides en un volum publicat tan sols al cap d'un mes, és a dir, per l'abril de 1937: S. CÁNOVAS CERVANTES, *Proceso histórico de la Revolución Española. Apuntes históricos de «Solidaridad Obrera»*, Barcelona, 1937.

43. *Memoria...*, p. 151-163.

molt condicionalment) per nombrosos sindicats de Barcelona i comarques;⁴⁴ la intervenció de la cúpula sindical, però, venint després de la victòria de Valeri Mas, decidí la situació. El nomenament de Toryho com a director de la *Soli* fou aprovat per majoria: 196 sindicats (305.354 afiliats) el votaren, mentre que hi hagué 23 vots (119.166 afiliats) a favor de Callejas, 6 (47.850) per a Felipe Alaiz, 2 vots sindicals en blanc i 1 vot cadascun per a Manuel Villar, Gastón Leval i M. Terrens.⁴⁵

Aprofitant l'empenta que li donà la seva victòria enfront de l'ofensiva de Professions Liberals al Congrés, Toryho se sentí prou fort com a representant de la línia oficial en la informació per a convocar una Conferència de Premsa Confederal i Anarquista per a mitjan abril. Devia tenir tanta pressa que, de fet, la primera sessió se celebrà el diumenge 28 de març amb l'assistència de quaranta diaris, periòdics i revistes (s'hi pot remarcar l'exclusió de *La Noche* perquè no era de la «premsa orgànica»), a més dels organismes pertinents de CNT, FAI i JL, tots a escala espanyola i no pas regional.⁴⁶ La posició oficial, enunciatada pel CN-CNT (o sigui la posició de Marianet), era que s'havia d'establir una coordinació real d'informació sense —no calia dir-ho— «tallar la llibertat de ningú», però fent impossible l'individualisme excessiu de molts periòdics llibertaris. El Comitè Peninsular de la FAI (CP-FAI) donà suport a aquests arguments. Tres posicions s'hi perfilaren: acord total amb el CN-CNT i el CP-FAI; desacord total, representat per *Ideas* de l'Hospitalet i *Acracia* de Lleida, ambdós influïts per Peirats, o sigui el Comitè Regional Català de la FAI, en aliança amb Esgleas, mentre que abonaven Balius;⁴⁷ i una posició d'avinença (expressada per *Campo*,

44. El rebutjaren: Professions Liberals, Serveis Públics, Distribució, Transports i Llum i Força de Barcelona; la Seu d'Urgell; Alimentació de Tarragona; Professions Liberals de Lleida i Oficis Varis de Balaguer. Hi posaren condicions: Fabril i Tèxtil, Espectacles Públics i Construcció, tots de Barcelona (*Memoria...*, p. 171).

45. *Ibidem*, p. 394.

46. Els periòdics representats van ésser: *Solidaridad Obrera*, *Tiempos Nuevos*, *Tierra y Libertad*, *Nuestro Campo*, *Guerra de Clase*, *Luz y Fuerza* i *Catalunya*, de Barcelona; *Superación*, de Sabadell; *Vida Nueva*, de Terrassa; *Alba Roja*, de Premià de Mar; *Adelante*, de Reus; *Vida*, de Vilanova i la Geltrú; *Humanismo*, de Ripoll; *Amanecer Campesino*, de Carlets; *Ciudad y Campo*, de Tortosa; *SUT*, de Vilafranca del Penedès; *Vía Libre*, de Badalona; *Ideas*, de l'Hospitalet de Llobregat; *Acracia*, de Lleida; *Orientaciones*, de Granollers; *Amanecer*, de l'Escola de Militants de Barcelona; *Durruti*, del Cuartel Durruti; *Nosotros*, CNT Marítim i *Fragua Social*, de València; *Agitación*, de Vinaròs; *Más Allá*, de Grañén; *Nuevo Rumbo*, d'Elda; *Revolución*, de Novelda; *Castilla Libre*, *Juventud Libre*, CNT, *Mujeres Libres* i *Frente Libertario*, de Madrid; *Cultura y Acción*, d'Alcanyís; *Diario de la Marina*, de la Secció de Transports Marítims; *Boletín CNT-FAI* (en espanyol, francès, polonès, esperanto i alemany); *Boletín CNT-FAI* (en rus i búlgar); i, finalment, *Die Soziale Revolution*. Els organismes llibertaris representats foren: Comitè Peninsular de la FAI, Comitè Nacional de la CNT, Oficines d'Informació, Secció Estrangera, Secretariat de la FAI i Comitè Peninsular de las Juventudes Libertarias («La Conferencia de Prensa Confederal y Anarquista. I», *Acracia*, 12.4.1937).

47. J. GARCÍA OLIVER, *El eco...*, p. 445.

de Barcelona, del Sindicat Pagès cenetista), que insistia en una posició reglamentista en què s'acceptava la crítica de l'individualisme, però reiterava que el CN-CNT només podia actuar mitjançant els comitès responsables dels periòdics respectius, els quals prendrien les mesures adequades si ho consideraven pertinent. Això acabà reduint-se a un enfrontament entre «governamentals» i «oposició» sobre el criteri de la imposició del vot de majories i sobre el grau en el qual la «premsa orgànica» podia ésser l'expressió del debat intern de les organitzacions llibertàries.⁴⁸

Tot i que no s'arribà a decisions clares, la Conferència representà un punt definitiu de canvi en l'evolució de la premsa com a reflex dels conflictes grupals dintre el conjunt llibertari, com també de la tendència creixent a estructurar aquest conjunt com a moviment polític articulat. És evident que la Conferència va ésser el moment culminant de la carrera de Toryho, almenys quant a la seva aproximació al poder, si bé aquest procés no es pot simplificar.⁴⁹ Ara bé, els mecanismes posats en moviment per al control més gran de la informació no sols serviren per a eliminar més endavant els seus enemics (que, tanmateix, s'eliminaren tots sols aviat), sinó que acabaren aixafant-lo a ell mateix.

Amb la desfeta dintre de la via orgànica, Balius i els seus amics es plantejaren cada vegada més la lluita fora de l'organització. A començaments de març aparegueren les primeres notícies o convocatòries de la creació de Los Amigos de Durruti, que connectaven el seu descontentament amb el malestar de les milícies arran de la militarització.⁵⁰ Era un intent de donar un gran contingut polític a llur frustració i, a més, d'identificar l'enemic com la contrarevolució i els estalinians, més que no pas els responsables del seu desplaçament dins l'organització confederal. En tot cas, no és aquest el lloc per a tractar dels Fets de Maig, ja que no afecten directament el director de la *Soli*. Remarquem només que els sectors perdedors continuaren prenent Toryho com a blanc de les seves queixes després de les jornades. L'11 de maig sortí el primer número d'*El Amigo del Pueblo*, portaveu de

48. Vegeu les cròniques publicades a *Acracia* els dies 21, 23, 24, 26 i 27 d'abril de 1937 respectivament.

49. Una mostra de les dificultats a l'hora de simplificar el procés és l'evolució personal d'A. G. Gilabert, que, si bé hi apareix com un de Los Amigos de Durruti (J. BALIUS, «Por los fueros de la verdad», *Le Combat Syndicaliste*, París, 2.9.1971, p. 8-9), va ésser representant de la revista *Tiempos Nuevos* (del Comité Peninsular de la FAI) a la Conferència de Premsa, on votà sempre les línies més dures. Sembla tenir, alhora, dues dinàmiques: una oposició frontal i una que s'aprofita de l'evolució del procés general.

50. *La Noche*, 2.3.1937, i *Solidaridad Obrera*, 7.3.1937. (Aquestes referències són, doncs, anteriors a l'anunci publicat a *Frente* el 8 de març, considerat habitualment com el primer senyal de la formació de Los Amigos. Especialment, les de F. MINTZ i M. PECIÑA, *Los Amigos de Durruti, los trotskistas y los Sucesos de Mayo*, Madrid, 1978, p. 10.)

Los Amigos, que aparegué onze vegades fins al 20 de novembre.⁵¹ Irritat per les crítiques dels baliusians, Toryho presentà la dimissió al CR-CRTC el 22 de maig, però no li fou acceptada.⁵² Això, tanmateix, establí un estil de funcionament que marcà l'actuació de Toryho durant l'any següent.

La situació posterior als Fets de Maig també presentà a Toryho problemes de funcionament intern al diari, on començaren les dificultats per a l'aprovisionament de paper. A més a més, Toryho es queixava que les màquines exigien un procés d'impressió molt llarg que repercutia en la capacitat informativa del diari.⁵³ Ultra això, a partir del 14 de maig s'hagué d'acostumar a la incomoditat de la censura que requeria tot article referent a l'ordre públic i al desenvolupament de la guerra.⁵⁴ De fet, pel juny, l'organització confederal va fer el mateix. Un *Boletín de Orientación Interna de la CNT* va entrar en circulació restringida per publicar «orientación, consignas, apuntes sobre cuestiones que sirvan de guión a nuestra prensa y a nuestros oradores», naturalment sense citar-ne la procedència, sobre temes d'economia, defensa, política exterior, justícia, instrucció pública i obres públiques. El propòsit, explícitament enunciat, d'aquesta veritable centralització era imposar una autèntica «política de guerra».⁵⁵ Tot i que havia estat una de les propostes centrals en la Conferència de Premsa Confederal i Anarquista uns quants mesos abans, és fàcil imaginar el malestar en medis llibertaris. Aquestes instruccions no devien ésser seguides, ja que el Comité Nacional arbitrà mitjans de control burocràtic per a fer-les complir.⁵⁶ En tot cas, el control polític sobre Toryho, d'una manera que ell aparentment no havia anticipat, s'exercí estrictament. Ara, ell i Joan Ferrer, el director de *Catalunya*, havien de despatxar amb Germinal Esgleas, un dels membres de la Comissió Assessora Política del CR-CRTC i, després, de l'executiu del Movimiento Libertario Español.⁵⁷

Tot això era un reflex de la nova situació després dels Fets de Maig. En la mesura que la continuïtat als Governos central i català es renegociava (amb la caiguda de Largo del Govern central i el procés de confecció d'un

51. S'assenyala habitualment que *El Amigo del Pueblo* va publicar vuit números entre l'11 de maig i el 21 d'octubre de 1937. Nosaltres n'hem pogut localitzar els números 9, 10 i 11, la qual cosa confirma l'existència d'aquest periòdic almenys fins al 20 de novembre de 1937, primer aniversari de la mort de Durruti.

52. IISG: Archivo de la CNT, paquet 43, Archivos del CR de Cataluña, Secretariado, G, *Solidaridad Obrera*.

53. Carta dirigida al CR-CRTC, 12.6.1937 (ibídem).

54. Carta de Toryho a Paulino Gómez Saiz —presumiblement, responsable de censura— (27.4.1938) i «Carta al Comité Peninsular de la FAI» (1.4.1937) (IISG: Archivos de la FAI, Comité Peninsular, paquet 48, A i B: Prensa y Propaganda).

55. A la presentació, sense títol, firmada per M. R. Vázquez, en nom del Comité Nacional (*Boletín de Orientación Interna de la CNT*, núm. 1, 8.7.1937, p. 1-2).

56. IISG: Archivo de la CNT, paquets 51, 63 i 85, Archivo del CN de la CNT, Documentos y publicaciones del Comité Nacional, i paquet 78, 4: Material de Propaganda.

57. El record de Joan Ferrer, a B. PORCEL, *La revuelta permanente*, Barcelona, 1978, p. 233. També, a J. GARCÍA OLIVER, *El eco...*, p. 466 i 502; i J. PEIRATS, *Los anarquistas en la crisis política española*, Buenos Aires, 1964, p. 338.

Govern Companys a Catalunya), les diferents faccions de l'alta política confederal pararen de maniobrar les unes contra les altres mitjançant les dissidències i acordaren en el futur barallar-se dintre de contextos governamentals o dintre del marc institucional llibertari, com feien més civilitzadament «els polítics». Així, per exemple, després de discussions interminables, s'havia confegit una candidatura de Garcia Oliver, Esgleas i Alfonso Vidal per a la Generalitat quan Companys se'n cansà i formà govern sense els cenetistes.⁵⁸ Exclosos del Govern català el 29 de maig, i abans del Govern Negrín, el dia 18, hi hagué una tendència a buscar l'equilibri dintre el món llibertari, procés que donà lloc a la creació del Movimiento Libertario Español (MLE) a la primavera de 1938.⁵⁹

Aquesta evolució tendí naturalment a reduir les proteccions que abans, durant l'hivern de 1936-1937, s'havien concedit als més díscols.⁶⁰ Si bé *El Amigo del Pueblo* continuava sortint, per exemple, no era gràcies a la Federació Local de Sindicats barcelonina, ja que pel setembre de 1937. Los Amigos de Durruti pidolaren ajuda econòmica per al seu periòdic, que, pel fet d'ésser clandestí, tenia problemes per a la impressió. Los Amigos volien comprar màquines per a solucionar la dificultat, però no sembla pas que se'ls contestés i el periòdic s'acabà al cap d'un parell de mesos.⁶¹ Com és lògic, dintre les Joventuts Llibertàries hi hagué també dissidències, fruit del trauc dels Fets de Maig. El 22 del mateix maig, d'una manera aparentment oficiosa, sortí el setmanari *Criticón*, que, dirigit per A. G. Gilabert, es ficava molt amb «la generala» Montseny i que, per l'agost, ho féu amb la redacció de la *Soli*.⁶² A cada atac, Toryho amenaçava de dimitir. Així ho va fer amb les punxades de *Criticón* a l'agost.⁶³ En unes altres circumstàncies, a l'octubre, tornà a recordar aquests atacs.

Al mateix temps, la premsa llibertària es va trobar cada cop més pressionada entre el control polític intern propi de la dinàmica cap a la formació del MLE i la voluntat d'exercir una censura de guerra del Govern

58. J. GARCÍA OLIVER, *El eco...*, p. 443-444. Per a una indicació ràpida dels termes de la discussió, J. GÓMEZ CASAS, *Los anarquistas en el gobierno. 1936-1939*, Barcelona, 1977; especialment, cap. 11, p. 144-150.

59. J. GARCÍA OLIVER, *El eco...*, p. 466 i 502; i J. PEIRATS, *Los anarquistas...*, p. 338.

60. Garcia Oliver recordà anys més tard que «era estúpido seguir acusando a los llamados "Amigos de Durruti", que nada habían hecho, sino publicar después, para darse alguna importancia, un periodiquito, válvula de escape de Jaime Balius, inválido físico que solamente podía hacer aquello» (J. GARCÍA OLIVER, *El eco...*, p. 443).

61. D'una circular dirigida als sindicats del CRTC per Los Amigos de Durruti, reproduïda a la «Circular nº 4» del setembre de 1937 pel secretari del CR-CRTC (J. J. Domènech) als sindicats de la Regional (IISG: Archivo de la CNT, paquet 48, A i B, CRTC, Informe sobre Los Amigos de Durruti).

62. Per al *Criticón*, informació oral facilitada per Abel Paz en diferents converses telefòniques pel novembre de 1991. Per a A. G. Gilabert al capdavant, J. SABATER, *Anarquisme i catalanisme...*, p. 93. Per a la resta, carta de Toryho al CR-CRTC de 10 d'agost de 1937 (IISG: Archivo de la CNT, paquet 43, Archivos del CR de Cataluña, Secretariado, G, *Solidaridad Obrera*).

63. Carta de Toryho al CR-CRTC del 10 d'agost de 1937, *ibídem*.

Negrín. Per l'agost, la *Soli* fou suspesa per haver publicat els blancs de la censura. El diari va continuar sortint amb la capçalera *Catalunya*, situació que feia evident la redundància dels mitjans periodístics llibertaris en una situació de guerra com més anava més difícil. El mateix tornà a passar més endavant, el 1938, i féu ressaltar encara més les coses.⁶⁴ Així, a començaments de 1938, al gener i al febrer, Pedro Herrera i Frederica Montseny (ambdós aleshores del CP-FAI) feren gestions prop del CR-CRTC per a convertir *Catalunya* en òrgan de la FAI, en castellà, tot davant la imminència del decret de Presidència del Govern republicà que reduïa a dos els portaveus nacionals dels partits. Herrera i Montseny argumentaven que la duplicitat era cara. La resposta del director Joan Ferrer, famós pel seu catalanisme pintoresc, fou que abans mort el diari que en castellà.⁶⁵ Poc després, Ferrer se n'anà al front. A finals de maig de 1938, *Catalunya* ple-gà, substituït per *CNT*, traslladat des de Madrid a l'aleshores capital de la República.⁶⁶

Toryho es convertí en el capdavanter d'aquesta mena de resistencialisme periodístic, insistint en els valors d'antany i en la pròpia importància en funció d'aquests valors quan la situació ja havia canviat força. En primer lloc, la manca de lluita faccional oberta ja feia innecessària una figura amb tantes enemistats com Toryho. Però, a més a més, en vista de les restriccions de paper, de tinta i, finalment, d'energia per a fer anar les màquines i de combustible per als camions de repartiment, Toryho reaccionava durant 1937-1938 com havien fet els seus rivals un any abans; és a dir, pretenia que les circumstàncies s'adaptessin a ell, i no pas ell a les circumstàncies. Fent això, podia rebre el suport gremial dels «seus» treballadors al diari, que naturalment compartien els mateixos interessos en la rellevància absoluta dels llocs de treball. Pel setembre de 1937, Toryho, amb el suport ple de la redacció, protestà quan la *Soli* hagué de sortir amb quatre planes.⁶⁷ El mes següent, Bernard Pou, nomenat secretari de Propaganda de la Regional Catalana, intentà una maniobra contra J. J. Domènech, aleshores secretari general del mateix CR-CRTC, que li negava la possessió de la Secretaria.

64. «Informe sobre el diari *Catalunya*», firmat per Ricard Mestre i adreçat al CR-CRTC el 26 de juliol de 1937 (IISG: Archivo de la CNT, paquet 43, Archivos del CR de Cataluña, Secretariado, G).

65. «Informe de la gestión realizada por los compañeros Pedro Herrera y Federica Montseny cerca del CR-CRTC» (s. d.) (IISG: Archivos de la FAI, Comité Peninsular, paquet 48, A i B: Prensa y Propaganda). Per a Joan Ferrer, cartes encreuades entre Domènech i ell els dies 26 d'abril de 1938 i 2 de maig de 1938 (IISG: Archivo de la CNT, paquet 35, Archivos del CR de Cataluña y del Comité Nacional, A, Oficinas de Propaganda CNT-FAI).

66. J. SABATER, *Anarquisme i catalanisme...*, p. 161 i s. Per a algunes incidències del trasllat, IISG: Archivo de la CNT, paquet 45, C, Periódico CNT, 1938.

67. Toryho i els redactors de la *Soli* al CR, 7.9.1937 (IISG: Archivo de la CNT, paquet 43, Archivos del CR de Cataluña, Secretariado, G, *Solidaridad Obrera*, Informes y Correspondencia, 1937).

Pou va fer córrer la veu que Domènech protegia Toryho per un afer de malversió de fons d'aquest. Indignat, Toryho va dimitir l'11 d'octubre, acusant el Comitè Regional de «falta d'interès» en el diari i apel·lant al fet d'haver estat elegit director pel Congrés Regional de Sindicats. El CR-CRTC el cal·là amb les excuses de Pou el dia 18, rebutjant acceptar-ne la baixa i negant interès en la *Soli*.⁶⁸ El desembre, però, Toryho tornà a protestar davant el Comitè Regional per les dificultats en l'obtenció de paper i acusà de negligència la direcció confederal. Al mateix temps, els redactors de la *Soli* s'adreçaren al mateix CR-CRTC per queixar-se del fet que els seus sous no s'havien apujat juntament amb els del director i de l'administrador.⁶⁹

La frustració de sentir-se cada vegada més marginal portà Toryho uns quants mesos més tard, a finals de març de 1938, a muntar la gran confrontació. El 29 de març, un mes abans que *Catalunya* desaparegués, Toryho i el seu home de confiança, Abelardo Iglesias, dirigiren un document a tota la cúpula, o sia el CR-CRTC, el CN-CNT i el CP-FAI. Era una acusació en tota la regla als costos del col·laboracionisme governamental, en un moment en el qual es devia temptejar l'entrada dels cenetistes al segon Govern Negrín, justament anomenat d'Unión Nacional per la recuperació llibertària, format nou dies més tard, el 4 d'abril del 1938. El governamentalisme, segons Toryho ara, no havia donat més que uns resultats pobríssims i la situació magra de la *Soli* n'era una demostració.⁷⁰ El 13 d'abril, el CN-CNT (és a dir, Marianet) va escriure al Comitè Executiu del flamant MLE per manifestar la seva preocupació per la *Soli* i constatar la manca d'identificació de Toryho amb la línia política del moviment.⁷¹ Al cap de pocs dies, Frederic Arnau, l'administrador de la *Soli*, fou substituït per Alfonso Nieves Núñez; així es resolgué un vell litigi intern del diari. Arnau n'havia estat administrador interí des de la mort de Tomás Herreros el febrer de 1937, però ell i Toryho s'havien enemistat ben aviat i el director s'havia queixat al CR-CRTC demanant-ne la destitució perquè el feia responsable de tota mena d'incompetències en la manera de portar els tallers (Nieves havia estat un anarquis-

68. Toryho al CR, 11.10.1937 (ibídem).

69. Carta firmada per A. Iglesias, M. Masachs i d'altres al CR, 9.12.1937 (ibídem).

70. «A los Comités Regional de la CNT de Cataluña, Regional de la CNT de España, Peninsular de la FAI» (IISG: Archivos de la FAI, Comité Peninsular, paquet 48, A i B: Prensa y Propaganda).

71. Citat per José Xena i Fidel Miró (CE del MLE): «Informe sobre *Solidaridad Obrera*» (s. d.), p. 3 (IISG: Archivos de la FAI, Comité Peninsular, paquet 48, A i B: Prensa y Propaganda). Semblaria que Toryho ja no disposa de la confiança de Marianet i que, contràriament, té algun padrí als sectors sindicals que promouen la idea de l'aliança CNT-UGT com a vincle amb els «caballeristes» per a fer una oposició sindical al «negrinisme».

ta errabund, sembla que tot just traslladat a Barcelona, i, de fet, hom utilitzà l'arribada d'un cercle de madrilenys i d'andalusos, potser vinculats al diari CNT, per a arbitrar un vell greuge de Toryho).⁷²

La posició de Toryho semblà consolidar-se a despit del seu desafiament a les decisions de l'alta direcció a finals de març. Més encara: poc després (27 d'abril), Esgleas, responsable de propaganda del Comitè Executiu del MLE, va fer un informe sobre la situació de la *Soli* que intentava apaivagar els ànims atribuint els problemes que encara hi persistien a l'actitud de la censura i eximint de tota responsabilitat la CNT.⁷³ Pressionat de nou per la censura els dies següents, Toryho envià als sindicats una còpia de les galerades censurades. Ara, o bé degué fer alguna rrelliscada, o bé hi havia algun parany, ja que el 7 de maig —segons ell— patí una «destitució fulminant».⁷⁴ És clar que Garcia Oliver ho recordava d'una altra manera:

¿Qué resoluciones tomó el Comité Ejecutivo [del MLE]? Prácticamente ninguna. A nadie fusiló, a nadie destituyó, a nadie castigó. A Jacinto Toryho, buen periodista, director de *Solidaridad Obrera*, órgano diario de la CNT en Cataluña, le admitió la dimisión. Toryho estaba acostumbrado a presentar continuamente la dimisión. Le gustaba hacerlo, porque al no serle admitida quedaba su vanidad halagada.⁷⁵

Durant els dies següents, Toryho va ésser substituït al capdavant de la *Soli* per Josep Viadiu, que en fou l'últim director. Callejas tornà a la redacció com a responsable d'assumptes sindicals.⁷⁶ El «plet dels periodistes», doncs, acabà amb un xic d'ironia ja que el partidari de la disciplina davant els desplaçats acabà essent ell mateix desplaçat i disciplinat.

* * *

72. Alfonso Nieves Núñez havia estat a Barcelona els darrers mesos de 1934; després se n'anà a Algesires, on treballà amb el nom fals de Julio Rodríguez. Quan la policia l'empaità també allí, se n'anà a l'estranger (*Tierra y Libertad*, 24.5.1935). Devia tornar a Espanya el 1936.

73. Inclòs al de José Xena i Fidel Miró, «Informe sobre *Solidaridad Obrera*», p. 4-7 (IISG: Archivos de la FAI, Comité Peninsular, paquet 48, A i B: Prensa y Propaganda).

74. Signat per Toryho mateix: «Informe. Destitución fulminante del compañero Jacinto Toryho, de su cargo de director de *Solidaridad Obrera*», 8.5.1938 (IISG: Archivos de la FAI, Comité Peninsular, paquet 48, A i B: Prensa y Propaganda).

75. J. GARCÍA OLIVER, *El eco...*, p. 502.

76. En ésser desplaçat, Callejas anà a fer d'acomodador de cinema, sense que consti cap resposta seva als requeriments escrits que el Comitè Regional de Catalunya li va fer perquè informés del seu pas per la *Soli* el 1936 (H. SITGES, «De director de *Solidaridad Obrera* a acomodador de cine», *Espectáculo*, 15.8.1937; citat per M. FROIDEVEAUX, *Les avatars de l'anarchisme*, tesi doctoral, Lausana, 1985; i IISG: Archivo de la CNT, paquet 43, Archivos del CR de Cataluña, Secretariado, G, *Solidaridad Obrera*, Informes y Correspondencia, 1937).

Per a concloure, cal remarcar que la trama dels grups anarquistes està encara per aclarir, ja que la tendència dels mateixos llibertaris a parlar monolíticament de llurs organismes ha estat heretada acríticament per la historiografia. La intenció d'aquest treball ha estat començar a analitzar els processos polítics de l'anarcosindicalisme en la Guerra Civil en funció d'aquesta dinàmica. Hem començat per l'anàlisi dels conflictes a la premsa a causa de llur claredat per facilitar la interpretació del procés, en especial durant 1936-1937, si bé després —com indica el mateix trajecte de Toryho— les pistes s'enfosqueixen. En tot cas, però, és una via per a començar a reduir la guerra a historiografia en comptes de mitomania.